

UDK 93/99

CODEN PPRIEB

ISSN 0351-9767

POVIJESNI PRILOZI

HISTORICAL CONTRIBUTIONS **39**

H R V A T S K I
i n s t i t u t z a
P O V I J E S T

Povij. pril., god. 29, 1-320, Zagreb, 2010.

svrstati u važna djela srednjovjekovne urbane historiografije. S obzirom da je problematika marginalnih ili etničkih skupina također još uvijek aktualna i u domaćoj historiografiji, može se pretpostaviti da će ovaj zbornik biti vrlo koristan za hrvatske povjesničare koji se zanimaju za povijest srednjovjekovnih gradskih društava ili za marginalne skupine.

Bruno Škrebilin

Bernardin Frankapan Modruški, *Oratio pro Croatia. Govor za Hrvatsku (1522.)*, Ivan Jurković – Violeta Moretti, ur., Katedra Čakavskoga sabora Modruše, Modruš, 2010., 176 str.

Početak rujna 2010. godine u Ogulinu je predstavljena knjiga "Oratio pro Croatia. Govor za Hrvatsku (1522.)" u izdanju vrlo aktivne udruge Katedra Čakavskoga sabora Modruša, koja je u suvremenoj hrvatskoj historiografiji poznata po izdavanju znanstvenoga časopisa "Modruški zbornik". Riječ je o kritičnome izdanju govora koji je knez Bernardin Frankapan Modruški održao na zasjedanju Sabora njemačkih staleža u Nürnbergu 1522. godine pri tome tražeći vojnu i materijalnu pomoć za obranu Hrvatskoga Kraljevstva od osmanske ugroze. Knjigu su popratile opsežne studije o povijesnim okolnostima koje su dovele do izricanja *Govora* kao i o njegovoj jezično-književnoj strukturi.

Knez Bernardin Frankapan Modruški svakako je jedna od najznamenitijih osoba ne samo Hrvatske nego i čitavoga Ugarsko-hrvatskoga Kraljevstva u zadnjim desetljećima 15. i početkom 16. stoljeća. Bernardin nije bio samo branitelj svojih obiteljskih posjeda, tj. sudionik i svjedok za Hrvatsku presudnih događaja nego je, u pravilu, bio i pokretač novih razvojnih procesa. Štoviše, bio je branitelj starih vrijednosnih sustava te - premda nikada nije obnašao vodeće političke dužno-

sti Hrvatskoga Kraljevstva - ipak je bio najugledniji pripadnik hrvatskoga plemstva i od kralja ili Sabora često je biran za poslaničke zadatke kojima je domovinu trebao osigurati u borbi za opstanak.

Knjiga "Oratio pro Croatia. Govor za Hrvatsku (1522.)" tematski je podijeljena u četiri cjeline. Nakon popisa kratice arhivskih fondova, objavljenih izvora, ustanova, periodike i češće citirane literature (str. 9. - 11.) te ostalih kratice (str. 12.) kao i kraćega predgovora (str. 13. - 15.) slijedi prvi dio koji govori o knezu Bernardinu i njegovu dobu (str. 17. - 62.). Doc. dr. sc. Ivan Jurković, koji je zaposlen na Odjelu za humanističke znanosti Sveučilišta "Juraj Dobrila" u Puli, gdje drži kolegije iz hrvatske srednjovjekovne povijesti, poglavlje o knezu Bernardinu i njegovu dobu uglavnom temelji na svome neobjavljenom diplomskom radu *Orati o pro Croatia - Govor za Hrvatsku. Knez Bernardin Frankapan i njegovo doba* kao i na ranije objavljenim radovima u znanstvenoj periodici. Riječ je o (za ovu prigodu proširenim i ispravljenim) radovima tiskanima u *Zborniku Odsjeka za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* te *Zborniku diplomatske akademije* kao i *Modruškome zborniku*.

Nakon kraćega upoznavanja s osobom i društvenom ulogom kneza Bernardina Frankapana Modruškoga (str. 17. - 18.) Jurković daje iscrpan pregled hrvatske, ali i susjednih historiografija (i to poglavito mađarske) o knezu Bernardinu kao i razdoblju njegova života, tj. drugoj polovici 15. i početka 16. stoljeća. (str. 18. - 24.) Pri tome se Jurković osvrće ne samo na stariju i srednju generaciju hrvatskih i mađarskih medijavista nego naglasak daje na najnovije rezultate suvremene hrvatske i mađarske medijevistike i to poglavito one stasale u zadnjemu desetljeću prošloga kao i u prvome desetljeću ovoga stoljeća.

Nakon definiranja slabosti hrvatsko-ugarskoga obrambenog sustava (str. 25. - 26.), pucanje kojega je ponajprije uzrokovano sveprisutnom i dugotrajnom feudalnom anarhijom, koja se podjednako očitovala i prema

kraljevskoj vlasti i kroz međusobne sukobe hrvatskih velikaša, Jurković jasno naglašava da je neprijeporna činjenica da je upravo u to doba hrvatsko društvo proživljavalo egzistencijalnu ugroženost u doslovnome smislu riječi. Razrađujući u daljnjemu tekstu slabosti hrvatsko-ugarskoga obrambenog sustava Jurković definira zemljopisne osobitosti Hrvatske i tadašnju vojnu strategiju (str. 26. - 28.) kao i nositelje "maloga rata", tj. osmanske mobilne poluvojne jedinice, *martoloz*e i *akindžije*. (str. 28. - 29.) Nadalje, posebnu je pozornost posvetio nemoći kraljevske vlasti u organizaciji obrane Ugarsko-hrvatskoga Kraljevstva (str. 30. - 32.), potom diplomatskoj aktivnosti hrvatskoga plemstva usmjerenoj prema traženju novih izvora financiranja obrambena rata kao i novih političkih zaštitnika (str. 33. - 37.) te konačno gospodarskom i financijskom iscrpljivanju Hrvatskoga Kraljevstva uzrokovanome dugotrajnim i konstantnim obrambenim ratom. (str. 37. - 40.)

U drugome potpoglavlju Jurković razmatra domišljanja opstanka (str. 40. - 60.) pri čemu govori o opustjelim hrvatskim vlastelinstvima s kraja 15. stoljeća (str. 40. - 42.) potom o iščekivanju pomoći sa zapada (str. 42. - 43.) pa militarizaciji hrvatskoga srednjovjekovnog društva i prostora (str. 44. - 46.) te o ugroženim starim obiteljskim pravima knezova Frankapana (str. 46. - 52.) kao i o feudalnoj anarhiji koju, između ostaloga, definira baš kao domišljanje opstanka. (str. 52. - 53.) U istome potpoglavlju ima riječi o oslanjanu hrvatskoga plemstva na Crkvu od koje se u to doba mogla očekivati konkretna pomoć (str. 54. - 58.) kao i o sve češćemu procesu *amalgacije*, tj. o povezivanju hrvatskih velikaških obitelji, ali i dobrostojećega srednjeg plemstva sa sličnim obiteljima ugarskih i austrijskih zemalja. (str. 58. - 60.) Prvo poglavlje Jurković dovršava kraćim tekstom pod naslovom "Opstanak ili smrt?" u kojemu - koristeći riječi Bernardinova *Govora* da treba "domišljati se svim načinima kako da ne budu protjerani i da sve svoje ne izgube" - opisuje kritičnost povijesne i društvene situacije prvih desetljeća 16. stoljeća. (str. 61.)

Drugo poglavlje govori o ključnoj 1522. godini, tj. o godini u kojoj je knez Bernardin Frankapan Modruški održao svoj govor na zasjedanju Sabora njemačkih staleža u Nürnbergu. (str. 63. - 72.) Opisujući događaje i okolnosti iz te godine u ovome poglavlju Jurković govori o opustošenoj i poharanoj Hrvatskoj (str. 63. - 64.), padu Knina i Skradina (str. 64. - 65.) te o Bernardinovu posjetu mletačkome duždu u ožujku te iste 1522. godine gdje je pokušao dobiti tako očekivanu i nužnu pomoć od Venecije. (str. 65. - 66.) U nastavku ovoga poglavlja Jurković potanko opisuje poznate podatke kao i okolnosti puta, boravka, tiskanja govora, kao i samoga obraćanja kneza Bernardina njemačkim staležima u Nürnbergu 1522. godine. (str. 66. - 72.)

Treće poglavlje predstavlja analizu Bernardinova govora u Nürnbergu (str. 73. - 100.) te u prvome potpoglavlju Jurković govori o preživjelim primjercima *Govora* i to vrlo detaljno i zanimljivo opisujući svoju potragu za originalnim primjercima koristeći se ponajprije hrvatskom historiografijom. Pritom je analizirao sve spomene *Govora* u hrvatskoj historiografiji kao i moguće povijesne izvore korištene u njoj. (str. 73. - 76.) Šireći svoju potragu za originalom *Govora* Jurković opisuje njegove "tragove" u bibliografskoj literaturi (str. 76. - 78.) kao i u inozemnoj historiografiji. (str. 78. - 82.) U svojoj je potrazi Jurković ukupno pronašao osam originalnih primjeraka *Govora* koji se čuvaju u arhivima i knjižnicama u Beču, Budimpešti, Bambergu, Berlinu, Münchenu, Wolfenbüttelu i Cambridgeu u Massachusettsu, kao i četrnaest onodobnih prijepisa govora koji se uglavnom čuvaju u državnim i gradskim arhivima u Njemačkoj i Austriji.

Materijalnu i jezično-književnu analizu Bernardinova *Govora* kolegica Violeta Moretti, koja je zaposlena kao asistentica na Odsjeku za romansku i klasičnu filologiju Sveučilišta "Juraj Dobrila" u Puli, uglavnom temelji na ranije objavljenome radu u *Modruškome zborniku*. Opisujući *Govor* Moretti objašnjava kada je i kako otisnut (str. 82. - 83.)

te govori o strukturi uveza. (str. 84. - 85.) naglašavajući da je knez Bernardin Frankapan Modruški dobro poznao latinski jezik, a i njegov *Govor* dijeli osobitosti latinizeta njegova doba koje Moretti detaljno opisuje. (str. 85. - 86.)

Potom slijedi potpoglavlje u kojemu se analizira sâm tekst *Govora* (str. 87. - 100.) te ima riječi o općim mjestima protuosmanske tematike tzv. *loci communes* (str. 87. - 89.) kao i o Bernardinovo poslanici papi Hadrijanu VI. (str. 89.) Dalje se analizira učinak govora pred poslanicima staleškoga sabora u Nürnbergu (str. 89. - 91.) kao i iščekivanje odgovora. (str. 92. - 94.) Moretti nadalje analizira osmansku vojsku i naoružanje koje se spominje u *Govoru* (str. 94. - 95.), potom daje opis teških prilika u kojima se onodobna Hrvatska nalazila (str. 95. - 96.) kao i karakter Osmanlija i njihovih zlodjela. (str. 96. - 98.) Ovo potpoglavlje završava općim zaključkom o jezičnim i stilskim osobinama Bernardinova *Govora*. (str. 99. - 100.)

Četvrti dio knjige donosi prijepis latinskoga teksta Bernardinova *Govora* (str. 101. - 107.) kao i njegov prijevod na suvremeni hrvatski jezik (str. 107. - 113.) te faksimil izvornika objavljen 1522. godine. (str. 115. - 124.)

Knjigu "Oratio pro Croatia. Govor za Hrvatsku (1522.)" popratilo je ukupno devet različitih ilustrativnih i tekstualnih priloga: prilog 1 – "Popis ustanova koje posjeduju primjerke govora 'Oratio pro Croatia'" (str. 126.), prilog 2 – "Naslovnice tiskanih govora Bernardina Frankapana, Ladislava Makedonskoga i Francesca Chieregatija" (str. 127.), prilog 3 – "Popis ustanova koje čuvaju prijepis govora 'Oratio pro Croatia'" (str. 128.), prilog 4 – "Kamo krenuti u potragu za primjercima govora 'Oratio pro Croatia' posredno je upozorio knez Bernardin Frankapan popisom uglednika na kraju *Govora*" (str. 129.), prilog 5 – "Rodbinska i svojtanska povezanost Frankapana Modruških s obiteljima d'Este, da Marzano, Hunjadi, della Rovere i dinastijom Aragonaca u trenutku Bernar-

dinove ženidbe s Lujzom" (str. 130. - 131.), prilog 6 – "Povezanost Bernardina Frankapana preko brakova svoje djece i unučadi s ugarskim, njemačkim, srpskim, austrijskim i hrvatskim velikaškim i vladarskim obiteljima: Tuz, Lang, Drágffy, Branković, Pongrac (?), Egervarski, Perenji, Serédy, Korvin Hunjadi, von Brandenburg, Egghk i Šubić Zrinski" (str. 132. - 133.), prilog 7 – "Povezanost Bernardina Frankapana s obiteljima dinastija Hohenzollern i Wittelsbach, odnosno s Brandenburgovcima, Falačkima i Bavarskima preko braka kćeri Beatrice s Jurjem 'Pobožnim' Brandenburgovcem" (str. 134. - 135.), prilog 8 – "Rasprostranjenost govora 'Oratio pro Croatia' po današnjim knjižnicama i arhivima Europe" (str. 136.), prilog 9 – "Pregled događaja i okolnosti u Europi nakon zasjedanja staleškoga Sabora u Nürnbergu." (str. 137. - 138.)

Naravno, djelo je popraćeno i ostalom uobičajenom znanstvenom aparaturom kao što su popis korištenih objavljenih i neobjavljenih povijesnih izvora i sekundarne literature, s napomenom da su popisana djela navedena u podnožnim bilješkama osnovnoga teksta (str. 139. - 155.), potom imensko kazalo (str. 157. - 173.) te bilješke o priređivačima teksta (str. 175.).

Uređivačka knjiga "Oratio pro Croatia. Govor za Hrvatsku (1522.)" predstavlja do sada najopsežniju i najtemeljitiju studiju o važnome tekstu hrvatskoga kasnosrednjovjekovnog i ranonovovjekovnog latinizeta. Ne samo što je u njoj po prvi puta dan prijepis i prijevod (kao i faksimil) cjelovitoga govora kneza Bernardina Frankapana Modruškoga održanoga na Saboru u Nürnbergu 1522. godine, nego su u ovoj knjizi objavljene vrlo iscrpne povijesne studije o ulozi i djelovanju kneza Bernardina kao i okolnostima u kojima je nastao *Govor*. Osim toga, u ovoj je knjizi po prvi puta napravljena cjelovita jezično-književna analiza toga važnoga teksta hrvatskoga latinizeta. Nadalje, potpuno nova spoznaja o sačuvanih osam originala i četrnaest prijepisa *Govora*, kao i popis europskih arhivskih i

knjižničarskih ustanova u kojima bi se mogli pronaći još neki sačuvani primjerci *Govora*, daju novi poticaj za daljnja arhivska istraživanja u raznim ustanovama diljem Europe.

Hrvoje Kekez

Anthony, D'Elia, *A Sudden Terror: The Plot to Murder the Pope in Renaissance Rome*, Cambridge, MA, Harvard University Press, 2009., 237 str.

Knjiga *A Sudden Terror* autora Anthonyja D'Elije, profesora talijanske renesanse na Queen's Universityju u kanadskome Kingstону, novi je pristup navodnoj uroti humanista usmjerenoj protiv pape Pavla II. Naime, na pokladni utorak 1468. godine članovi tzv. Akademije okupljeni oko Pomponija Leta (kasnijega učitelja Ilije Crijevića), Bartolomea Platine i Filippa Buonaccorsija (poznatijega kao Callimachus Experiens) uhićeni su pod sumnjom da su planirali umorstvo Pavla II. da bi nakon godinu dana provedenih u tamnicama Anđeoske tvrđave bili pušteni na slobodu zbog nedostatka dokaza. Na pitanje je li urota uopće postojala još nije dan konačan odgovor, a zbog nedostatka izvora vjerojatno nikad niti neće. Premda je svjestan te činjenice, D'Elia zaključuje kako je postojanje urote bilo "moguće, štoviše vjerojatno" (str. 190.), a upravo se tu vjerojatnost trudi i dokazati kroz sedam poglavlja sagledavajući problem iz različitih, dosad neistraženih, kultura.

U prvome uvodnom poglavlju (*Carnival to Lent*, str. 1. – 17.) autor sažeto izlaže svoju argumentaciju i strukturu knjige da bi analizu započeo drugim poglavljem (*The Price of Magnificence*, str. 18. – 39.) posvećenim Pavlu II. i njegovome pontifikatu. D'Elia napominje da je već 1464. godine, na samome početku svoga pontifikata, Pavao zbog rezova u administrativnim troškovima bio kritiziran

od strane nekih humanista koji su bili optuženi za sudjelovanje u zavjeri 1468. godine. Poglavlje se većim dijelom temelji na analizi onodobnih kritika Pavlove rastrošnosti i tvrdoga antikoncilijarističkoga stava. Ističući mnoge neprijatelje Papine politike, autor čini prvi argumentativni korak k dokazivanju vjerojatnosti postojanja urote.

Treće poglavlje (*Lessons of Rebellions Past*, str. 40. – 76.) dotiče se ranijih pobuna protiv papinske vlasti u Rimu za vrijeme Eugenija IV., Nikole V. i Pija II. D'Elia čita te pobune kao scenarije prema kojima je Pavao tumačio glasine o zavjeri humanista 1468. godine. Pomoć koju su lokalne pobune u prošlosti primile izvana autora tjera na zaključak da "iako humanisti navodno odgovorni za zavjeru iz 1468. nisu predstavljali prijetnju sami po sebi, Pavao nije mogao zanemariti njihove veze s jakim vanjskim političkim čimbenicima, poput napuljskog kralja ili osmanskog sultana" (str. 74.). Navodne veze humanista s napuljskim kraljem i osmanskim sultanom autor analizira kasnije u petome poglavlju.

Četvrto poglavlje (*A Pagan Renaissance*, str. 77. – 103.) suprotstavlja Pavla II. i humaniste po pitanju odnosa prema antici. Autor prikazuje Pavla II. kao antihumanističkoga papu koji se protivio čitanju klasičnih autora, dok vodeće humaniste rimske Akademije naziva čak "renesansnim poganima". Veći dio poglavlja obuhvaća analiza Letove i Buonaccorsijeve homoerotične poezije, koja je, tvrdi autor, bila ne samo imitiranje klasičnoga žanra (Marcijala, Juvenala i pseudo-Vergilijeve Prijapeje) nego je zrcalila i seksualne sklonosti humanista. Upravo su optužbe za sodomiju i bile podastrte pred humaniste po njihovome uhićenju 1468. godine.

Peto poglavlje (*Consorting with the Enemy*, str. 104. – 134.) razmatra mogućnost osmanske upletenosti u zavjeru. Autor naglašava diskrepanciju između antiosmanske retorike i političkoga pragmatizma talijanskih država. Iako se u takvim okolnostima izdaja rimskih humanista ne čini nezamislivom, D'Elia prikazuje kako je jedino Buonaccorsi